

Historisch perspectief op de ontwikkeling van beeldende kunst met mensen met een verstandelijke beperking.

Door Max Timmerman, november 2014

Sterrenberg, De Hoeve en verder...

Het eerste beeldende kunst initiatief voor mensen met een verstandelijke beperking komt vanuit "Sterrenberg" een leefgemeenschap voor verstandelijk gehandicapte mensen in Huis Ter Heide. In november 1975 starten daar de verschillende ateliers voor beeldende kunsten onder leiding van Max Timmerman.

In 1977 wordt dit initiatief gevolgd door het atelier van "De Hoeve" Dagverblijf voor oudere mensen met verstandelijke beperkingen in Laren. Noord Holland. Onder leiding van Jo Vossen.

In datzelfde jaar is een kleine collectie van ongeveer 20 werken te zien in de Foyer van het Singermuseum in Laren. Gelijktijdig wordt de door verstandelijkgehandicapten geïllustreerde gedichtenbundel "Ik spring uit de vel" gepresenteerd in het televisieprogramma van Mies Bouwman. De belangstelling hiervoor is zeer groot. Door het in de openbaarheid brengen van hun bevindingen middels lezingen en tentoonstellingen van de artistieke prestaties van mensen met verstandelijke beperkingen worden Vossen en Timmerman wel de grondleggers genoemd van de kunst in de gezondheidszorg. Beide projecten hebben dan ook een nationale en internationale voorbeeld functie en worden nagevolgd door vele andere ateliers in de zorginstellingen.

Rond 2000 telt Nederland ongeveer 110 ateliers in de gezondheidszorg, sommige met een eigen galerie . Ondanks verschillen in begeleiding en ambities van de verschillende ateliers, hebben allen de intentie de artistieke kwaliteiten van mensen met verstandelijke beperkingen te ontwikkelen en hen met hun "oorspronkelijke" kunstwerken in de samenleving te presenteren . Enkele belangrijke zijn: de ateliers Herenplaats Rotterdam, ZiZo Utrecht, De Hof Amersfoort, Sterrenberg Huis ter Heide, De Biest Weert, Novo Groningen, Haagse school Den Haag, Outsider art Amsterdam en De Kaai Goes. Medio 2014 telt Nederland ongeveer 174 kustinitiatieven in de zorg. Adressen zijn via www.specialarts.nl te verkrijgen.

Publicaties

Vanaf 1981 verschijnen er enige belangrijke publicaties over de beeldende kunst van mensen met verstandelijke beperkingen. Artikelen in verschillende bladen zoals "AS" maandblad voor de activiteitensector, het blad "Beeldende vorming", tijdschrift voor creatieve therapie en in 1985 "een explosie van creativiteit" in het maandblad "Klik" voor de zwakzinnigenzorg. Gevolgd door een speciaal kleurnummer van Klik, maart 1985, onder de titel "kunst en Toneel" Ook landelijke dagbladen als de telgraaf "Kunst van zwakzinnigen" en de Volkskrant berichten dan uitvoerig over "kunst in de zorg".

Door de vele tentoonstellingen, publicaties, uitvoeringen en symposia over kunst in de gezondheidszorg ontstaat er in de jaren 80 een positieve beeldvorming rond de bijzondere artistieke uitdrukkingsvaardigheden zowel in de beeldende als de podiumkunsten van de verstandelijk gehandicapte mens. Deze gaat meer en volwaardiger deelnemen aan het sociale en culturele leven.

Tentoonstellingen

Het duurt echter tot 1986 voordat de eerste grote museale presentatie plaats vind. Onder de titel "Oorspronkelijk" presenteert het Van Reekum-museum in Apeldoorn in september 1986 een tentoonstelling van ruim 120 kunstwerken van verstandelijk gehandicapte mensen, georganiseerd door de zorginstelling "Sterrenberg" Huis ter Heide. Deze landelijke presentatie wordt in 1992 gevolgd door de grote en veel besproken tentoonstelling "Zonder Omweg" in het Singermuseum in Laren. Daarna volgen er meerdere landelijke en zelfs Internationale tentoonstellingen. O.a. het "Project 12" twaalf deelnemende landen, georganiseerd door CREAM in het Museum voor hedendaagse kunst in Utrecht en de rondreizende tentoonstelling "Het Gezicht" georganiseerd door de stichting Very Special arts Nederland. Vanaf 1984 biedt Very Special Arts een landelijk podium aan voor de beeldende en podiumkunsten. Vanaf 1992 worden beeldend kunstenaars landelijk geïnventariseerd en kunstwerken worden geëxposeerd en vastgelegd in catalogi.

Outsider Art, “Ik ben een artiest”

In 1994 opent het Museum voor naïeve en outsider art “De Stadshof” haar deuren in Zwolle en zal vele kunstwerken en kunstenaars presenteren. De huidige collectie van het voormalige museum “de Stadshof “ is ondergebracht in het Dr. Guislain museum in Gent, België.

In dat zelfde jaar publiceert Max Timmerman het boek “Ik ben een artiest” over de Oorspronkelijke beeldende kunst van verstandelijk gehandicapte mensen. Hij geeft een uitgebreide uiteenzetting over de geschiedenis van kunst in de zorg en de inhoudelijke ontwikkeling van de beeldende kunst van mensen met verstandelijke beperkingen. Het is een eerste inhoudelijke publicatie over de ontwikkelingen van de beeldende kunst in de zorg en de inhoudelijke vormgevingsprocessen van deze kunst.

Participatie in de samenleving

Omdat vooreerst de ateliers en theaterwerkplaatsen vanuit de zorg werden georganiseerd en de deelname aan het reguliere kunstcircuit zeer ontoegankelijk leek vond er in 1999 op initiatief van Very Special Arts Nederland een eerste onderzoek plaats naar positie van kunstenaars met een handicap in de samenleving.

Over het door de Boekman stichting uitgevoerde onderzoek naar de positie van kunstenaars met een lichamelijke of verstandelijke beperking verscheen het gelijknamige boek geschreven door Linus Hesselink en Petra Jorissen.

In 2008 volgt er een nieuw en grootschalig onderzoek, genaamd “Inclusief”, naar de toegang tot kunst en cultuurparticipatie van mensen met beperkingen. Wederom geïnitieerd door Special Arts Nederland i.s.m. de Hogeschool Utrecht en Hogeschool Arnhem Nijmegen. Uitgebreide onderzoeksresultaten worden gepubliceerd via de website van kunstinclusief.nl (<http://www.kunstinclusief.nl/nl-NL>)

Literatuur

Max Timmerman, *Ik ben een Artiest. Oorspronkelijke beeldende kunst van mensen met een verstandelijke handicap*. Intro Baarn 1994.

Linus Hesselink, Petra Jorissen, *De positie van kunstenaars met een lichamelijke of verstandelijke beperking. Kunst en Handicap in Nederland*. Amsterdam: Boekman Stichting, 1999.